

Kartering av ejderns kläckningsframgång på Valsörarna år 2017

RALF WISTBACKA, ERIK ISAKSON & PASI REUNANEN

Bakgrund

Ejderns ruvningsframgång har kommit att framstå som en viktig indikator på tillståndet hos fågelskären på Valsörarna. Sommaren 2015 konstaterades att kråkor plundrat en stor andel av ejderns bon. Det ledde till att denna undersökning gjordes sommaren 2017 och då följdes bona upp även i juni för att kontrollera kläckningsframgången. Man har befarat att brist på tiamin skall kunna medföra att ejderhonan inte förmår genomföra ruvningen (Balk m.fl. 2009). Andra potentiella problem är predation av havsörn, mink, mårhund och kråkfåglar. Tack vare ett understöd från ämnesföreningen Symbioosi vid Helsingfors universitet kunde OA också inleda försök med häckningslådor, som skall erbjuda skydd under ruvningsperioden.

Undersökningsområdet

Valsörarna presenteras utförligt i Wistbacka m.fl. (2018) (s. 18–25 i detta nummer av OA-Natur).

Ejder

Ejdern är den enda av våra sjöfåglar, som kan betraktas som en äkta havsfågel.

Figur 1. Ejderpar på Valsörarna. Foto: Christer Hangelin.

Den häckar på trädlösa skär i yttersta skärgården. Ejderens förekomst har sin tyngdpunkt i Skärgårdshavet och den är rätt vanlig ända upp till Kvarken. Den nordligaste förekomsten är i Uleåborgsnejden. Ejderstammen norr om Valsörarna är mycket liten och koncentreras till yttre skärgården i Karleby och Lochteå. Orsaken till att ejdern är så fåtalig längre norrut är att den minskande salthalten medför att ejderens huvudföda, blåmusslan, försvinner (Väisänen m.fl. 1998). Ejdern kan bli drygt 28 år gammal och den övervintrar i södra Östersjön–Nordsjön. Ejdern inleder häckningen i maj och ejderhonan (ådan) ruvar de 4–6 äggen oavbrutet i 4 veckor (Hildén & Hario 1993). Vid inventeringarna i slutet av maj sågs ännu ejderpar utanför häckningsskären och sena häckningar hittades i början av juni av Erik Isakson.

Beståndet i hela Finland uppgick i början av 1990-talet till 180 000 par (Väisänen m.fl. 1998). Sedan medlet av 1990-talet har ejdern likväl minskat snabbt i alla skärgårdsområden. Även på Valsörarna har det tidigare så rikliga beståndet minskat kraftigt. År 1996 räknades ca 700 par men år 2015 var antalet kring 100 (Wistbacka & Sundell 2015). Beståndet i Finlands skärgårdsområden bedöms nu uppgå till 100 000 par. Orsakerna till nedgången är försämrad ungprouktion och en förhöjd dödlighet hos ådorna bl.a. förorsakad av havsörnens predation (Hario & Rintala 2014). Ejdern räknas enligt Tiainen m.fl. (2016) nu till de utrotningshotade arterna med benämningen sårbar (VU).

Metodik

Inventering av bon

Den 21–24.5 inventerade Pasi Reunanen och Ralf Wistbacka ejderbon på Långgrynnan, Bräbådan, Båtslaget, Båtslagsgrynnan, Båtslagsbådan, Malhöusen och Diskbådan. Antalet ägg räknades och boet täcktes sedan över med dunkransen. Vi noterade huruvida ruvning ännu pågick eller om boet plundrats. Vi noterade även översiktligt boets läge i tre olika klasser: a) bon som låg helt öppet på äng eller moränbotten, b) bon som var placerade invid stora stenblock eller öppet mellan block, och c) bon som var gömda i håligheter mellan eller under block eller inne i täta buskage. På tre holmar påträffades endast plundrade ägg som inte kunde knytas till något bo. Bona utmärktes i terrängen och deras position togs med GPS. Erik Isakson utförde kontrollen

Boets läge	Antal	Kläckt	Plundrat
Okänt	3	0	3
Helt öppet	10	4	6
Invid sten	7	4	3
Dolt av sten / buske	12	5	7
Totalt	32	13	19

Tabell 1.

Kläckningsframgången för 32 ejderbon år 2017.

av ejderbona 7–14,6 och kontrollerade huruvida kläckning skett. Observationerna dokumenterades med bilder. Vid bägge inventeringarna genomfördes närområdet för plundrade bon för att kontrollera huruvida en havsörn tagit den ruvande ådan. Utgående från hur äggen ätits av predatorn försökte vi bedöma ifall plundringen skett av kråkfåglar eller mink/mårdhund.

Resultat

Kläckningsframgången

Sammanlagt kunde kläckningsresultatet fastställas för 32 bon. Av dessa fanns 1 på Långgrynnan, 4 på Bräbådan, 2 på Båtlagsbådan, 12 på Båtslaget, 1 på Båtslagsgrynnan, 1 på Mellangrynnan, 5 på Diskbådan, 5 på Malhöusen och 1 på Malskärshällan. Antalet ägg i bon där ruvning pågick var i medeltal 4 ($n=22$). För 29 bon kunde kläckningsresultatet i förhållande till boets läge bestämmas (tabell 1).

Som tabellen påvisar var kläckningsframgången för ejdern mycket dålig våren 2017. Redan i maj hade 8 bon (25 %) plundrats av kråkfåglar och början av juni var andelen plundrade bon hela 59,3 %. En så hög andel plundrade bon innebär att ejdrarna knappast kan producera tillräckligt mycket ungar för att möjliggöra ett bibehållande av beståndet. De bon som plundrats efter det första besöket bedömdes i de flesta fallen ha besökts av kråkfåglar men både på Båtslaget och på Malhöusen hade ett bo troligen plundrats av mink. Bedömningen gjordes på basis av bitspår i äggskalen. År 2015 hade kråkfåglar plundrat 33 % av ejderbona ($n=87$) i medlet av maj (Wistbacka & Sundell 2015).

Kläckningsprocenten år 2017 var 40 % för de bon som placerats helt öppet, 57 % för de bon som placerats bland stenar och block men inte mer än 41,6 % för de bon som ejdrarna försökt gömma under stenblock eller inne i buskage. 2 av dessa bon hade förmodligen plundrats av mink medan 5 plundrats av kråkfåglar.

Figur 2. Åda i bo placerat öppet på en strand (foto: Tuija Warén) och i skydd av ett buskage (foto: Anna Källberg).

Vi såg inga tecken på att havsörn skulle ha tagit ådor från boet; d.v.s. inga rester av döda och uppätta fåglar. En sådan predation förefaller inte ha varit speciellt vanlig då beståndet var som störst år 1996 (Hägg & Kalliokoski 1996) eller under åren därefter. År 2006 rapporterades att havsörnen tagit 32 ejderhonor (Hägg & Bäck 2008) men efter detta har inga sådana observationer rapporterats. T.ex. Kannonlahti (2008) bedömer att det fåtal döda ådor som hittades år 2008 tagits av mink eller mårddhund.

Kartering av kullar

Erik Isakson karterade förekomsten av ejderkullar i samband med inventering av svärta i början av juni. Ejderkullar sågs den 6 juni vid Båtslaget (10 ådor, en guding och 6 dunungar), den 6 juni vid Rackelskatan (6 ådor med 16 dunungar), den 7 juni vid Petgrundsbådan (2 ådor med 8 dunungar) och den 14 juni vid Nissas Antosbådan (4 ådor med ca 6 dunungar). Tidpunkten är för tidig för bestämning av antalet flygga ungar – en sådan inventering borde göras i medlet av juli. Karteringen av svärtekullar i augusti görs för sent för att kunna kartera ejderkullar (Wistbacka m.fl. 2017).

Övriga observationer

Erik Isakson hittade stora mängder färsk minkspillning på nordöstra Båtslaget vid den stenhåla där en åda häckade år 2015. I augusti konstaterades att minken tagit ungar av gråtrut invid en annan bohåla nära öns sydöstra udde. Samtidigt sågs en mink jaga mellansork bland stenblocken på öns mitt. Även på Malhöusen sågs en sorkjagande mink i augusti. Detta innebär att 17 av de in-

Figur 3. Tunnelformad bolåda för ejder med öppningar i bägge ändarna. Den skyddar från flyngrepp av havsörn, samtidigt som ådan kan fly åt endera hållet om en mink angriper.
Foto: Ralf Wistbacka.

venterade ejderbona fanns på holmar där mink förekommer. Det kan noteras att toppår för sork rådde på Valsörarna både 2015 och 2017 d.v.s. sorkgångar noterades och sorkar sågs här och var. Detta är en stor skillnad gentemot fastlandet där sorkförekomsten var mycket dålig både 2015 och 2017.

Utplacering av bolådor

År 2017 förde OA ut sammanlagt 62 häckningslådor för ejder. De flesta var byggda av återanvända sänggramar på Ståbacka Träsvarvning i Närpes (31 st.) medan OA byggde 20 häckningslådor av olika storlek med bräder som väggar och filmfaner som tak. Bolådorna spikades ihop på Valsörarna i maj och fördes ut i augusti. Hälften var byggda som tunnlar, medan den andra hälften hade en bakvägg och helt öppen framsida. Vi byggde också 11 skydd av fanerskivor, som spikades fast på ilandflutet virke (stockar). I alla bolådor placerade vi rikligt med material för en bobale och för att täcka över äggen under ägglägningsperioden. Som en följd av besvärliga väderförhållanden i augusti gjordes en ny utflykt i september för att placera ut de sista bolådorna. Den 23.9 var fältarbetet klart. Bolådorna placerades på de holmar som inventerades år 2017 och kommer att inventeras i samband med OA:s inventering av fågelskären på Valsörarna sommaren 2018.

Sammanfattning

Ejderbeståndet på Valsörarna håller på att minska och kläckningsprocenten är alarmerande låg. Inventeringarna borde fortsätta. Faktorer som kan påverka populationsutvecklingen, d.v.s. kläckningsframgång och produktion av flygga ungar, borde studeras noggrant. Det vore särdeles intressant att placera övervakningskameror vid ejderbon för att se hur predationen på bona sker. Sker den i samband med att ådan störs av havsörn eller i samband med annan störning? Är det enbart kråkfåglar som plundrar ägg? Uppvisar de nykläckta ejderungarna normalt dykbeteende? Med tanke på att populationen på Valsörarna är den nordligaste i Finland borde studierna få högsta prioritet. Samarbete med Västerbottens Ornitologiska förening/Umeå Universitet borde inledas. En viktig åtgärd är att, förutom jakten på mårddhund, även inleda jakt på mink. Ejderns viktigaste häckningsskär utsätts för predation av dessa arter, men det förefaller som om även inhemska arter som kråka, korp och räv kan utgöra ett problem.

Tillkännagivanden

Erik Isakson, Ralf Wistbacka och Pasi Reunanen gjorde fältarbetet. Ralf Wistbacka skrev rapporten. Pasi Reunanen och Erik Isakson kommenterade texten. Erik Isakson, Anna Källberg och Gun Dahlvik läste korrektur. Ett stort tack också till Niclas Fritzén för förtjänstfullt samarbete via Valsörarnas biologiska station och speciellt för räddningsoperationen den 21.5 vid Bråbådan. Vi tackar hjärtligt ämnesföreningen Symbioosi för understödet till bolådorna! Ett stort tack också till alla som hjälpt till med att bygga och sätta ut bolådorna: Pasi Reunanen, Niclas Fritzén, Ulf Rönnblad, Ingmar Nybäck och Ismo Nousiainen samt till Ståbacka Träsvarvning i Närpes.

Referenser

- Balk, L., Hägerroth, P.-Å., Åkerman, G., Hanson, M., Tjärnlund, U., Hansson, T., Hallgrímsson, G., Zebühr, Y., Broman, D., Mörner, T. & Sundberg, H. 2009: Wild birds of declining European species are dying from a thiamine deficiency syndrome. — *PNAS* 106: 12001–12006.
- Hario, M. & Rintala J. 2014: Saaristolintukantojen kehitys Suomessa 1986–2013. — *Linnut vuosikirja*. 2013: 46–53.
- Hildén, O. & Hario, M. 1993: Muuttuva saaristolinnusto. — *Forssan Kirjapaino Oy, Forssa*. 317 s.
- Hägg, J. & Kalliokoski, S. 1996: Valassaarten pesimälinnusto 1996. — *Ostrobothnia Australis r.f.* (opublicerad rapport).
- Hägg, J. & Bäck, M. 2008: Valassaarten pesimälinnusto 2006. — *Ostrobothnia Australis r.f.* (opublicerad rapport).
- Kannonlahti, J., 2008: Valsörarnas häckfågelinventering. — *Ostrobothnia Australis r.f.* (opublicerad rapport).
- Tiainen, J., Mikkola-Roos, M., Below, A., Jukarainen, A., Lehikoinen, A., Lehtiniemi, T., Pessa, J., Rajasärkkä, A., Rintala, J., Sirkiä, P. & Valkama, J. 2016: Suomen lintujen uhanalaisuus 2015– The 2015 Red List of Finnish Bird Species. — *Ympäristöministeriö & Suomen Ympäristökeskus*. 49 s.
- Väisänen, R., Lammi, E. & Koskimies, P. 1998: Muuttuva pesimälinnusto. — *Keuruu*. 567 s.
- Wistbacka, R. & Sundell, M. 2015. Inventering av fågelfaunan på Valsörarna år 2015. — *Ostrobothnia Australis r.f.* (opublicerad rapport).
- Wistbacka, R., Isakson, E. & Reunanen, P. 2017. Kartering av svärtan och dess ungpåproduktion på Valsörarna år 2016. — *OA-Natur* 19: 19–27.
- Wistbacka, R., Isakson, E. & Reunanen, P. 2018. Kartering av svärtan och dess ungpåproduktion på Valsörarna år 2017. — *OA-Natur* 20: 18–25.